

 DOI: 10.22124/jol.2024.28194.2501

Research Article

University of Guilan

Iranian association of penal law

Criminal law Research
A Biannual Journal
Vol . 16, No.1, Spring & Summer 2025(Serial 31)

Examining the legal gaps of the district court in terms of local jurisdiction1. Mehrdad Athari,

PhD student in Criminal Law and Criminology, University, of Kashan, Kashan, Iran.

2. Abbas Zeraat,

Professor of Criminal Law and Criminology, University of Kashan, , Kashan, Iran.

(Corresponding Author: abbaszeraat273@gmail.com)

Submit Date: 2024/08/18**Accept Date: 2025/02/22****Abstract:**

Despite the fact that the district court has many jurisdictions, it has legal gaps in various directions. One of these directions is how to apply the local jurisdiction of the district court. The legislature is silent about the additional jurisdiction of the district court, which includes multiplicity of charges and multiplicity of accused. The implementation of referral from jurisdiction of the district to other jurisdictions or vice versa is not very clear. If faced with such cases, judges They do not have a single judicial procedure because they have to refer to the generality of the criminal procedure law; while the district court has a different structure and function, and the regulations in the criminal procedure law cannot be sufficient. The present article descriptively-analytically highlighting the challenges caused by the legal gaps of the district court in terms of local jurisdiction and while providing practical solutions to overcome these challenges, suggests assigning a separate chapter to the district court in the criminal procedure law or legislating a separate law.

Key Words: *district court, local jurisdiction, Additional jurisdiction, Multiplicity of charges, Multiplicity of accused, Referral.*

1. Introduction

The district court has a local jurisdiction deal with a crime committed within judicial district only if it is previously known that it has inherent jurisdictions to deal with the crime. The local jurisdiction of the district Court in the case of a crime that is under the jurisdiction of criminal court 2 and in the jurisdictions of the district includes the judgment from the prosecution stage to the execution stage. This local jurisdiction extends from the prosecution stage to the execution of the judgment. The inherent jurisdiction of the district court regarding crimes under article 302 of the criminal procedure law includes the preliminary investigation stage if it is an indictable crime. Therefore, the local jurisdiction of this court is limited to the stage of preliminary investigation. However, if it is one of the crimes that are brought directly in the criminal court 1, since it lacks inherent jurisdiction to undertake any action, therefore, it is not able to undertake its local jurisdiction. The legislator is silent on how the district court's local jurisdiction applies in case of multiple charges or multiple defendants, when it lacks inherent jurisdictions to deal with some charges or defendants. Additionally, in the district court the executive process of referral in the case of crimes that it has the jurisdictions to deal with them in all stages of the proceedings is different in the prosecutions and investigation stage than the judgment issuance and trial stage, but the legislator has not provided any article in this regard. Moreover, there is a legal gap in the referral executive process in crimes subject to Article 302 of criminal procedure law.

2. Methodology

This article, using an analytical-descriptive approach and a library-based research method, first explains the local jurisdiction of the District Court and then addresses the exceptions to it. It examines the legal gaps that have created challenges within the local jurisdiction of the District Court and, finally, offers practical solutions and recommendations to overcome these challenges.

3. Results and Discussion

The district court has local jurisdiction over crime if it occurs within its jurisdiction district. However, the law provides exceptions for deviating from local jurisdiction. Exceptions to the principle of local jurisdiction in criminal matters include additional jurisdiction and referral, which are discussed in this article in the district Court. The multiple charges and multiple defendants are examples of additional jurisdiction. In cases of multiple charges; If the more important crime is committed within the jurisdiction of district court, if the dealing with all crimes is within the inherent jurisdiction of district court. There is no legal gap and the district Court deals with all crimes and issues the appropriate judgment. but the legal gap of district Court arises when more important crime that was committed in the jurisdiction of the district is one of the crimes that are dealt with by the jurisdiction of criminal court 1. According to an opinion it is essential to distinguish between the crimes that are directly under the jurisdiction of the criminal court one and the indictable crimes. If the more important crime is one of that falls directly under the jurisdiction of criminal court 1, the district Court judge will separate the cases and transfer the file concerning the charge that must be directly presented to criminal court by issuing a decision of lack of jurisdiction but according to the better opinion of the district Court, it has preliminary investigation jurisdiction over all charges whether the more important crime is one of the crimes that are directly under the jurisdiction of the criminal court 1 or is one of the crimes that after issuing the indictment dealing with it is in the jurisdiction of the criminal court 1. In the case of multiple defendants if the main defendant has committed a crime in the jurisdiction of the district, dealing with the crimes of his accomplices and accessories is in the jurisdiction of the district court. Of course, this is conditional upon the district Court has inherent jurisdiction to deal with all the defendants. in reference to the referral of the crimes within the jurisdiction of the criminal court 2, the referral at any stage of the proceedings occurs at the requests of the head of the judicial district. The prosecutor is not involved in this field despite of the fact the referral process is different from the prosecution and investigation stage and also the trial and judgment issuance stages. the legislature is also silent regarding the referral of the crimes under the article 302 of criminal procedure law which is under the jurisdiction of the criminal Court 1.

4. Conclusions

One of the primary objectives of establishing criminal procedure laws in all countries is to expedite and proceedings while simultaneously upholding the defendant's rights to defense. Achieving these objectives requires a comprehensive criminal procedure code that explicitly contains article in each issue. This is while the criminal procedure law enacted in 1392 lacks such capacity regarding the district Court. the legislator has either remained silent or has briefly addressed the organization of the district court, the manner of the exercising jurisdiction in various scenarios and so on which leads to violations of the principles and regulations of criminal justice. In this article among the legislative gap that the court has the principle of local jurisdiction and its exceptions which include additional jurisdiction and referral, have been selected by addressing the issues that judges of the district Court typically encounter while adjudicating cases it has become evident that the criminal procedure code enacted in 2013 lacks articles addressing these pertinent matters. but according to article 167 of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, it is not possible to refrain from dealing dispute and judgment issuance on the grounds of silence, deficiency, ambiguity, or contradiction in codified laws. Therefore, by appealing to the general principles of the criminal procedure code and using the tools of law interpretations the authors tried to find the solution to each issue and write it.

5. Selection of References

- Akhondi, M. (2015), **Criminal Procedure**, V. 2, Fourteenth edition, Tehran: Doorandishan.[In Persian]
- Ashouri, M. (2021), **Criminal Procedure**, V. 2, Fourteenth edition, Tehran: Samt.[In Persian]
- Khaleghi, A. (2022), **Criminal Procedure**, V. 2, Forty-fifth edition, Tehran: The SD Institute of law Research and Study.[In Persian]
- Rostami, H. and Ghorbanpur, N. (2020), "Summary Proceeding on Sexual Offenses Challenges and Solutions", **Journal of Criminal Law and Criminology**, No. 15, PP. 135-161, Doi: 10.22034/JCLC.2021.125302[In Persian]
- Zeraat, A. (2015), **Criminal Procedure**, V. 3, First edition, Tehran: Mizan Publications.[In Persian]
- Sohrab Zadeh, A. (2020), "Accused Rights in District Court, from Prosecution to Execution of Sentences", **The journal of Contemporary Legal Thought**, V. 1, No. 2, PP. 45-53[In Persian]
- Tahmasebi, J. (2023), **The Criminal Procedure**, V. 3, Third edition, Tehran: Mizan Publications.[In Persian]
- Faghihi, S. and Haditabar, E (2023), "Critical Analysis of The rules of Referral of Proceedings in Iran's Criminal System; from Expressing The Challenges to a New Reading to Solve The problem", **The Journal of Law Research**, V. 22, No. 54, PP. 261-283, Doi: 10.48300/JLR.2022.328638.1955[In Persian]
- Mohammadi ghoochaki, M. and Baqizadeh, M. and Barati, M. (2023), "Obstacles to a Fair Trial in the District Court(Preliminary Investigation Phase)", **Journal of Comparative Criminal Jurisprudence**, V. 3, No. 2, PP. 143-157, Doi: 10.22034/jccj.2023.384236.1187[In Persian]
- Haditabar, E. and Valizadeh, I. (2020), "Challenges Facing the Additional Jurisdiction of the Criminal Court one", **Journal of Criminal Doctrines**, V. 17, No. 19, PP. 305-338, Doi: 10.30513/cld.2020.1187.1193[In Persian]

Citation:

Athari, M. & Zeraat, A. (2025), "Examining the legal gaps of the district court in terms of local jurisdiction", **Criminal Law Research**, 16(31), pp. 21-37.
DOI: 10.22124/jol.2024.28194.2501

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

انجمن ایرانی حقوق جزا

صفحات مقاله: ۳۱-۳۷

نشریه علمی

پژوهشنامه حقوق کیفری

سال شانزدهم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۴، پیاپی ۳۱

دانشگاه کاشان

مقاله پژوهشی

بررسی خلأهای تقنینی دادگاه بخش از حیث صلاحیت محلی

۱- مهرداد اطهری ^{ID}

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

۲- عباس زراعت* ^{ID}

استاد حقوق کیفری و جرم شناسی دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. (نویسنده مسئول)

✉ abbaszeraat273@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۰۴	تاریخ ارسال: ۱۴۰۳/۰۵/۲۸
-------------------------	-------------------------

چکیده:

با وجود این که دادگاه بخش جامع صلاحیت‌های متعددی است اما از جهات مختلف دچار خلأهای تقنینی است. یکی از این جهات؛ نحوه اعمال صلاحیت محلی دادگاه بخش می‌باشد. قانون‌گذار در خصوص صلاحیت اضافی دادگاه بخش که شامل تعدد اتهام و تعدد متهم می‌گردد ساکت است. اجرای احاله از حوزه بخش به سایر حوزه‌ها یا برعکس چندان روشن نیست. قضات در این موارد؛ رویه قضایی واحدی ندارند زیرا باید به عمومات قانون آیین دادرسی کیفری مراجعه نمایند؛ این در حالی است که دادگاه بخش ساختار و عملکرد متفاوتی دارد و مقررات ذکر شده در قانون آیین دادرسی کیفری نمی‌تواند راهگشا باشد. نوشتار حاضر به روش توصیفی - تحلیلی به برجسته ساختن چالش‌های ناشی از خلأهای تقنینی دادگاه بخش از حیث صلاحیت محلی پرداخته و ضمن ارائه راهکارهای عملی برای برون رفت از این چالش‌ها، اختصاص باب جداگانه‌ای به دادگاه بخش در قانون آیین دادرسی کیفری یا وضع قانون مجزایی را پیشنهاد داده است.

واژگان کلیدی: دادگاه بخش، صلاحیت محلی، صلاحیت اضافی، تعدد اتهام، تعدد متهم، احاله.

مقدمه

صلاحیت محلی یکی از اقسام صلاحیت دادگاه است که در قانون تعریف مشخصی از آن ارائه نگردیده است اما میان حقوق دانان در مورد مفهوم این نوع صلاحیت اختلافی دیده نمی‌شود. در تعریف صلاحیت محلی گفته شده است: «صلاحیت دادگاه‌های هم ذات در رسیدگی به امور و دعاوی بر اساس حوزه قضایی و محدوده جغرافیایی که در آن قرار گرفته‌اند.» (Yahyazade, 2018: 83) به زبان ساده تر صلاحیت محلی یک دادگاه قلمرو و فضای جغرافیایی‌ای را که آن دادگاه قادر به اعمال صلاحیت ذاتی خود است مشخص می‌کند. (Ashouri, 2021: 75) با این تعریف؛ دادگاه بخش یکی از دادگستری‌های محلی است که با صلاحیت ذاتی مشخص در حوزه قضایی بخش مستقر شده و بدون اینکه به حقوقی و جزایی تقسیم شود؛ قادر بوده که صلاحیت ذاتی خود را در حوزه‌ای که مستقر شده است؛ اعمال کند. (Nahreyni, 2021: 403) بنابراین دادگاه بخش در صورتی صلاحیت محلی برای رسیدگی به جرمی که در حوزه قضایی بخش واقع گردیده است را دارد که پیش از آن معلوم شود که صلاحیت ذاتی برای رسیدگی به آن جرم را داشته است.

در نتیجه دادگاه بخش وفق ماده ۲۹۹ قانون آیین دادرسی کیفری نسبت به جرایمی که در صلاحیت دادگاه کیفری دو می‌باشد (صلاحیت ذاتی) و در حوزه قضایی بخش واقع می‌گردد؛ صلاحیت محلی برای رسیدگی از مرحله تعقیب تا مرحله اجرای حکم را دارد و نسبت به جرایمی که صلاحیت ذاتی ندارد مانند حمل مواد مخدر؛ قادر به اعمال صلاحیت محلی خویش در هیچ‌یک از مراحل دادرسی نیز نمی‌باشد. صلاحیت ذاتی دادگاه بخش در مورد جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری به گونه‌ای متفاوت پیش‌بینی شده است بدین صورت که در مورد جرایم قابل کیفرخواست مانند قتل عمدی صلاحیت ذاتی دادگاه بخش شامل مرحله تحقیقات مقدماتی می‌گردد؛ بنابراین صلاحیت محلی این دادگاه نیز به اقدامات مربوط به مرحله تحقیقات مقدماتی محدود می‌شود و صلاحیت محلی برای رسیدگی و صدور حکم را ندارد اما در مورد جرایمی که به طور مستقیم در دادگاه کیفری یک مطرح می‌شوند مانند زنا به عنف؛ از آنجا که صلاحیت ذاتی برای هیچ اقدامی را ندارد بنابراین قادر به اعمال صلاحیت محلی خویش نیز نمی‌باشد. قانون‌گذار در مورد نحوه اعمال صلاحیت محلی دادگاه بخش در صورت تعدد اتهام و تعدد متهم-که از آن به صلاحیت اضافی تعبیر می‌شود-در جایی که صلاحیت ذاتی برای رسیدگی به برخی از اتهامات یا برخی از متهمان را ندارد ساکت است. از طرف دیگر در دادگاه بخش فرآیند اجرای احاله-که از استثنائات اصل صلاحیت محلی می‌باشد-در مورد جرایمی که صلاحیت رسیدگی به آنها را در همه مراحل دادرسی دارد یعنی جرایم موضوع ماده ۲۹۹ قانون آیین دادرسی کیفری؛ در مرحله تعقیب و تحقیق متفاوت از مرحله رسیدگی و صدور حکم است اما قانون‌گذار مقررهای در این خصوص پیش‌بینی نکرده است. همچنین فرآیند اجرای احاله در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری نیز خلأ قانونی دارد. بنابراین در این نوشتار ضمن مشخص نمودن خلأهای تقنینی دادگاه بخش از جهت صلاحیت محلی؛ به بررسی راهکارهای عملی که قضات دادگاه بخش می‌توانند در صورت مواجه شدن با موارد گفته شده؛ به کار گیرند می‌پردازیم.

۱. مبنای تعیین صلاحیت محلی دادگاه بخش

در امور کیفری علی‌الاصول دادگاهی صلاحیت رسیدگی به جرم را دارد که جرم در حوزه قضایی آن واقع شده باشد. در این باره ماده ۳۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: «متهم در دادگاهی محاکمه می‌شود که جرم در حوزه آن واقع شود...». دادگاه بخش نیز از این اصول مستثناء نگردیده است بنابراین دادگاه بخش در صورتی صلاحیت محلی به جرمی را دارد که جرم در حوزه قضایی آن واقع شده باشد. اصل محاکمه متهم در دادگاه محل وقوع جرم، یک تئوری سنتی است مبنی بر اینکه جرم در همان محلی که به نظم عمومی آن آسیب وارد نموده رسیدگی شود زیرا در این محل است که میزان لطمه وارد شده به نظم عمومی بهتر قابل ارزیابی و سنجش است. به علاوه دسترسی به دلایل و آثار جرم و شهود و مطلعین در محل وقوع جرم آسان‌تر است که این امر رسیدگی و کشف حقیقت را تسهیل می‌کند. (Khaleghi, 2022: 21) این فواید در حوزه بخش پر رنگ‌تر است زیرا حوزه بخش از

مساحت کوچکتر و جمعیت کمتر نسبت به سایر حوزه‌ها برخوردار است و با توجه به بافت سنتی و روستایی حوزه بخش؛ اهالی آن از انسجام بیشتری در مقایسه با حوزه‌های دیگر برخوردار هستند و بیشتر از سایرین نسبت به یکدیگر احساس مسئولیت می‌کنند به همین دلیل وقوع جرم در این حوزه‌ها تأثیرات عمیق‌تری از خود بر جای می‌گذارد و نظم عمومی آن را بیشتر بر هم می‌زند که این مهم تسریع در کشف جرم و دستیابی به متهم و بررسی آثار و دلایل جرم را نیز در بردارد. به عنوان مثال در شهرستان‌های بزرگ ممکن است کسی شاهد باشد که سارق در حال بالا رفتن از دیوار همسایه است اما عکس‌العملی از خود نشان ندهد و چنانچه اموال مسروقه از ارزش زیادی برخوردار نباشد چه بسا حتی بزه دیده نیز به دلیل مشغله فراوان و شلوغی محاکم دادگستری نفع خود را در این ببیند که اقدام به طرح شکایت ننماید بنابراین به دلیل عدم اطلاع اهالی شهرستان؛ از وقوع سرقت نظم عمومی لطمه نمی‌خورد و احساس ترس و مقابله با جرم نیز در کسی ایجاد نمی‌شود. در حالی که اگر همین رویداد در حوزه بخش اتفاق افتد به دلیل اقدام همسایه در برخورد با سارق و شکایت بزه دیده از وی؛ ساکنان بخش از وقوع سرقت آگاه می‌شوند و حس مقابله با جرم و حس یاری رساندن به بزه دیده سبب تسریع در کشف جرم و دستیابی به متهم نیز می‌شود.

۲. استثنائات صلاحیت محلی دادگاه بخش

اصل صلاحیت مراجع قضایی از اصل قانونی بودن دادگاه نشأت می‌گیرد و جزء قواعد آمره در دادرسی کیفری به شمار می‌آید لذا اصحاب دعوی نمی‌توانند مغایر آنچه قانون برای یک دادگاه تعیین صلاحیت نموده توافق نمایند باوجود این در قانون استثنائاتی برای عدول از صلاحیت پیش بینی شده است (Ghorbaniyan, Mazidi sharif abadi, Mansouri, 2020: 117) از جمله در خصوص صلاحیت محلی بنابراین اصل برای تعیین صلاحیت محلی دادگاه بخش در امور کیفری همچون سایر محاکم کیفری؛ محل وقوع جرم می‌باشد اما این اصل استثنائاتی دارد که دادگاه دیگری غیر از دادگاه محل وقوع جرم صلاحیت رسیدگی به آن را دارد. (Bari, 2021: 339) استثنائات اصل صلاحیت محلی در امور کیفری شامل صلاحیت اضافی و احاله می‌گردد که در ادامه به بررسی آنها در دادگاه بخش می‌پردازیم.

۲.۱. صلاحیت اضافی

منظور از صلاحیت اضافی؛ دادن صلاحیت اضافه به مرجع قضایی است (Mosadegh, 2023: 114) یعنی صلاحیتی که در آن یک دادگاه علاوه بر صلاحیت اصلی خود نسبت به جرم ارتكابی در حوزه قضایی مربوطه، نسبت به جرم دیگری که در حوزه قضایی دیگری ارتكاب یافته است؛ رسیدگی می‌نماید (Asadi, 2023: 124) بنابراین صلاحیت اضافی، مبین این است که یک مرجع کیفری می‌تواند در بعضی شرایط، به جرمی که اصولاً خارج از صلاحیت اوست، نیز رسیدگی کند. (Akhondi, 2015: 473) و دادگاه بخش نیز به عنوان یک مرجع کیفری ممکن است تحت این شرایط قرار بگیرد و نسبت به جرمی که خارج از صلاحیت اوست؛ صلاحیت اضافی داشته باشد. در حال حاضر قانون آیین دادرسی کیفری دو مورد صلاحیت اضافی را پیش بینی کرده است، یکی تعدد اتهام و دیگری تعدد متهم.

۲.۱.۱. تعدد اتهام

صلاحیت اضافی در حالت تعدد اتهام؛ زمانی اعمال می‌شود که متهم؛ مرتکب چند جرم در حوزه‌های قضایی مختلف شده باشد که در این صورت یک دادگاه باید به همه جرایم انتسابی به متهم رسیدگی کند. صلاحیت این دادگاه نسبت به سایر جرایم ارتكابی در حوزه‌های قضایی دیگر؛ یک صلاحیت اضافی است. ماده ۳۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: «به اتهامات متعدد متهم باید با رعایت صلاحیت ذاتی، توأمان و یکجا در دادگاهی رسیدگی شود که صلاحیت رسیدگی به جرم مهمتر را دارد.» و مطابق با ماده ۳۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری «... اگر شخصی مرتکب چند جرم در حوزه‌های قضایی مختلف گردد، رسیدگی در دادگاهی صورت می‌گیرد که مهم‌ترین جرم در حوزه آن واقع شده باشد...»

از ملاحظه دو ماده مزبور معلوم می‌گردد که نخست: صلاحیت اضافی نمی‌تواند ناقض صلاحیت ذاتی باشد زیرا صلاحیت اضافی استثنایی بر اصل صلاحیت محلی است و نه اصل صلاحیت ذاتی. دوم: مبنای تعیین صلاحیت اضافی، مهمترین جرم می‌باشد. بنابراین چنانچه شخصی مرتکب جرم توهین در حوزه قضایی بخش و جرم حمل یک کیلو تریاک در حوزه قضایی شهرستان گردد از آنجا که جرایم ارتكابی از لحاظ ذاتی در صلاحیت دادگاه‌های مختلف می‌باشد؛ هر جرم به تفکیک در مرجع صلاحیت‌دار رسیدگی می‌شود یعنی هرچند جرم حمل یک کیلو تریاک مهمتر از جرم توهین است ولی به دلیل اینکه جرم حمل مواد مخدر در صلاحیت ذاتی دادگاه انقلاب و جرم توهین در صلاحیت ذاتی دادگاه بخش است بنابراین هر دادگاه به جرمی که در صلاحیت ذاتی خویش است جداگانه رسیدگی می‌نماید.

چنانچه جرایم متعدد در حوزه قضایی شهرستان و بخش ارتكاب یافته باشد (با رعایت صلاحیت ذاتی) یکی از حالات زیر متصور است:

حالت اول) جرم مهمتر در حوزه بخش ارتكاب یافته باشد که رسیدگی به هر دو جرم در دادگاه بخش به عنوان دادگاهی که صلاحیت رسیدگی به جرم مهمتر را دارد؛ صورت می‌گیرد.

حالت دوم) جرم مهمتر در حوزه قضایی شهرستان ارتكاب یافته باشد که رسیدگی به هر دو جرم در دادگاه کیفری دو شهرستان به عنوان دادگاهی که صلاحیت رسیدگی به جرم مهمتر را دارد؛ صورت می‌گیرد.

بسیاری از اصول دادرسی منصفانه مانند اصل بی طرفی، اصل برابری و اصل برائت در حالت اول به لحاظ فقدان دادرسی در حوزه قضایی بخش قابلیت نقض دارد (Mohammadighohaki, Baqizadeh, Barati, 2023: 144)

با این توضیح که چنانچه متهم؛ فقط مرتکب یک جرم می‌گردید؛ تعقیب و تحقیقات مقدماتی در دادرسی شهرستان با حضور دادستان و بازپرس صورت می‌گرفت و پرونده با صدور قرار جلب به دادرسی و کیفرخواست به دادگاه کیفری دو شهرستان ارسال می‌شد و قاضی دادگاه شهرستان که نسبت به قاضی دادگاه بخش از سوابق و تجربیات بیشتری برخوردار است در حدود کیفرخواست صادره و با رعایت بی‌طرفی به جرم انتسابی رسیدگی می‌نمود که نتیجه آن رعایت بیشتر اصول دادرسی منصفانه نسبت به متهم در مقایسه با دادگاه بخش می‌باشد. اما با توجه به ارتكاب جرایم متعدد در دو حوزه قضایی شهرستان و بخش و اینکه از قضا؛ جرم مهمتر در حوزه قضایی بخش واقع گردیده است به کلیه جرایم وی بایستی مستقیماً در دادگاه بخش و بدون صدور قرار جلب به دادرسی و کیفرخواست و با حضور یک قاضی که علی‌الاصول نسبت به قاضی دادگاه شهرستان از سابقه و تجربیات کمتری برخوردار است رسیدگی شود که نقض اصول دادرسی منصفانه را در پی خواهد داشت (Bahiraee, Elham, 2020: 16) این در حالی است که عدالت کیفری اقتضاء دارد اصول وقواعد تعیین شده در دادرسی کیفری؛ در هر مرحله از دادرسی و یاد هر مرجع رسیدگی کننده به نحوی باشد که پس از پایان اجرای مجازات مرتکب جرم و یا برائت متهم، تفاوت و یا شائبه‌ای در فرایند عدالت کیفری ایجاد نشود. (Sohrab Zadeh, 2020: 45) سؤالی که مطرح می‌شود این است که چنانچه جرم مهمتر از جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری باشد (که رسیدگی بدانها در صلاحیت دادگاه کیفری یک است)؛ تکلیف چیست؟ اهمیت سؤال بدین جهت است که دادگاه بخش نسبت به جرایمی که به صورت مستقیم در دادگاه کیفری یک مطرح می‌شود مانند زنا به عنف؛ صلاحیت هیچ اقدامی ندارد ولی صلاحیت ذاتی دادگاه بخش نسبت به سایر جرایمی که در صلاحیت دادگاه کیفری یک است؛ منحصر به اقدامات تحقیقی بوده و نسبت به جرایمی که در صلاحیت دادگاه کیفری دو است؛ از مرحله تعقیب تا مرحله اجرای حکم استمرار دارد.

قانون‌گذار پاسخ سؤال را نداده است بنابراین مقرر ای در قانون نسبت به تعیین تکلیف در خصوص حالتی که شخص مثلاً در حوزه بخش مرتکب زنا به عنف و در حوزه قضایی شهرستان مرتکب سرقت تعزیری شود یا اینکه در حوزه بخش مرتکب جرم قتل عمدی و در حوزه قضایی شهرستان مرتکب سرقت تعزیری شود؛ پیش بینی نگردیده است. یک پاسخ این است که بین اتهاماتی که مستقیماً باید در دادگاه کیفری یک طرح شود مانند زنا به عنف و سایر اتهامات مانند قتل عمدی قائل به تفکیک شد. در مورد اتهامات دسته اول که دادگاه بخش صلاحیت هیچ اقدامی ندارد نتیجه گرفت که قاضی دادگاه بخش در صورت تعدد

اتهام؛ پرونده ها را از یکدیگر تفکیک کرده و پرونده مربوط به اتهامی که می بایست مستقیماً در دادگاه کیفری یک طرح شود (جرم مهمتر) را با صدور قرار عدم صلاحیت به دادگاه کیفری یک ارسال می کند و در مورد اتهام دیگر که رسیدگی بدان وفق ماده ۳۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری به تبع جرم مهمتر در صلاحیت دادگاه کیفری یک می باشد؛ مطابق با ماده ۳۳۷ قانون آیین دادرسی کیفری عمل کرده و به جانشینی از بازپرس تحقیقات مقدماتی را انجام داده و پس از ختم تحقیقات؛ قرار نهایی را صادر و پرونده به نظر دادستان شهرستان شهرستانی که دادگاه بخش در حوزه آن قرار دارد؛ می رسد و در صورت صدور قرار جلب به دادرسی و موافقت دادستان با قرار جلب به دادرسی؛ دادستان کیفرخواست را صادر و پرونده برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری یک ارسال می شود تا قضات دادگاه کیفری یک هر دو پرونده را تجمیع و به هر دو اتهام توأمان رسیدگی و حکم مقتضی را صادر نمایند. از شعبه ۲۸ دیوان عالی کشور دادنامه ای در مقام فرجام خواهی صادر شده است که مؤید این نظر می باشد که ابتدا گزارش پرونده، سپس چکیده رأی و در ادامه مبانی رأی آورده می شود.

گزارش پرونده:

در تاریخ ۱۳۹۳/۰۳/۱۲ خانمی به نام ش. پ. به مأمورین مراجعه و اظهار داشته که دو هفته پیش آقای م. ح. ر. به زور وارد منزل بنده شده و بنده را لخت نمود و به من تجاوز نمود و وقتی من به داخل حیاط منزل آمدم دیدم که آقای س. ح. با گوشی در حال فیلم گرفتن است و به من گفت که باید به من هم حال بدهی و گرنه فیلم را نشان شوهرت می دهم و از هر دو نامبردگان به خاطر تهدید و تجاوز شاکی می باشم. دادگاه عمومی بخش ک. توجهاً به ادعای شاکیه علیه یکی از متهمان مبنی بر ارتکاب تجاوز به عنف اقدام به صدور قرار عدم صلاحیت به شایستگی دادگاه کیفری استان خراسان رضوی مبنی بر رسیدگی به جرم اهم و جرائم سایر شرکاء جرم ... می نماید. پرونده به شعبه ۴۴ دادگاه کیفری استان خراسان رضوی مستقر در شهرستان ک. ارجاع و دادگاه کیفری استان اتهام ورود به عنف و تهدید را به آقای س. ح. ن. م. تفهیم می کند. دادگاه همچنین اتهام ورود به عنف و تجاوز به عنف و تهدید را به آقای م. ح. ر. تفهیم می کند. دادگاه در تاریخ ۱۳۹۳/۱۲/۱۴ در وقت مقرر و با حضور متهمان و وکیل آقای م. ح. ر. تشکیل می گردد. اتهام متهمان دایر به ورود به عنف و تهدید و اتهام دیگر متهم م. ح. ر. دایر به تجاوز به عنف تفهیم می گردد. دادگاه به موجب دادنامه شماره ۵۰۰۰۵۱۹۲۵۰۹۹۷۵۹۴۰۹۴۰۳/۱۳۹۴ توجهاً به محتویات پرونده، انکار متهمان و عدم وجود دلایل کافی بر وقوع بزه های ادعایی (تجاوز به عنف و تهدید شاکیه براءت آقایان ۱- م. ح. ر. ۲- س. ح. ن. م. را از اتهام تجاوز به عنف و تهدید) تبرئه می نماید لکن توجهاً به اظهارات اولیه متهمان نزد ریاست وقت دادگاه بخش ک. و اظهارات شاکیه، محتویات فیلم گرفته شده از محل توسط متهم ردیف دوم و انکار بلاوجه متهمان که با وجود احراز ورود به منزل شاکیه دلیلی بر جواز ورود ارائه نداده اند؛ در مورد متهم ردیف اول هر چند ارتکاب زنای به عنف از ناحیه وی را محرز ندانسته لکن ورود به عنف و وقوع بزه زنای عادی را محرز دانسته و هریک از متهمان را به تحمل یک سال حبس بابت ارتکاب بزه ورود به عنف به منزل شاکیه و علاوه بر آن متهم ردیف اول آقای م. ح. ر. را به تحمل یک صد ضربه شلاق حدی محکوم می نماید. آقای س. ح. با وکالت آقای الف. م. ن. به موجب لایحه ای در دو برگ و آقای م. ح. ر. با وکالت آقای ع. ز. ح. به موجب لایحه ای در سه برگ به آن قسمت از دادنامه صادره از سوی شعبه ۴۴ دادگاه کیفری استان خراسان مستقر در شهرستان ک. که به موجب آن بابت ورود به عنف به منزل شاکیه و زنای عادی با وی محکوم شده اند اعتراض، فرجام خواهی و تقاضای نقض آن را می نمایند که پرونده به شعبه ۲۸ دیوان عالی کشور ارجاع می شود.

چکیده رأی:

فرجام خواهی آقای س. ح. با وکالت آقای الف. م. ن. و آقای م. ح. ر. با وکالت آقای ع. ح. نسبت به آن قسمت از دادنامه که به موجب آن متهمان بابت ارتکاب بزه ورود به عنف به منزل شاکیه به تحمل یک سال حبس محکومیت یافته اند؛ توجهاً به اینکه جرم اخیرالذکر از جرائمی نیست که به طور مستقیم در دادگاه کیفری مورد رسیدگی قرار گیرد و نظر به اینکه رسیدگی به جرم ورود به عنف به تبع جرم اهم (تجاوز به عنف) و با توجه به مفاد ماده ۱۸۳ قانون آیین دادرسی کیفری (قانون حاکم در زمان رسیدگی) در صلاحیت دادگاه کیفری استان قرار گرفته است که قاعدتاً می بایست رئیس یا دادرس علی البدل دادگاه عمومی بخش محل وقوع

جرم مطابق تبصره ۶ ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری (ماده ۳۳۷ قانون آئین دادرسی جدید) به عنوان جانشین بازپرس اقدام به رسیدگی و عنداللزوم صدور قرار مجرمیت و مطابق مقررات (شقوق ل ماده اخیرالذکر) به نظر دادستان محترم شهرستان ک. می‌رساند تا بعد از ملاحظه مشارالیه و تأیید قرار مجرمیت و صدور کیفرخواست پرونده به مرجع صالح (دادگاه کیفری استان) ارسال می‌شد، به لحاظ عدم رعایت تشریفات دادرسی (بند ل و تبصره ۶ ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب) (ماده ۳۳۵ و ۳۳۷ قانون آئین دادرسی کیفری جدید) وارد است. لذا با استناد به بند ۴ از قسمت ب ماده ۴۶۹ قانون آئین دادرسی کیفری دادنامه فرجام‌خواسته در این قسمت نقض و رسیدگی مجدد به پرونده به شعبه هم‌عرض صادرکننده حکم قطعی محول می‌گردد.

مبانی رأی:

هرچند رأی در مورد حالتی صادر شده است که «اتهامات متعدد؛ همگی در حوزه قضایی بخش رخ داده اند لکن رسیدگی به بعضی از اتهامات در صلاحیت دادگاه بخش و رسیدگی به بعضی دیگر مستقیماً در صلاحیت دادگاه کیفری یک می‌باشد.» اما مبانی آمده در رأی مزبور به موضوع بحث (که بعضی اتهامات در حوزه قضایی بخش و برخی دیگر در حوزه قضایی شهرستان واقع شده اند)؛ تسری می‌یابد. رأی صادره بر دو مبنا استوار است: اولاً؛ پذیرش صلاحیت اضافی برای دادگاه کیفری یک ناشی از تعدد اتهام با این توضیح که هرچند دادگاه کیفری یک صلاحیت رسیدگی به بزه ورود به عنف را ندارد لکن به تبع جرم مهمتر (زنا به عنف)؛ صلاحیت رسیدگی به جرم ورود به عنف را نیز پیدا کرده است که صلاحیت اضافی محسوب می‌شود. صلاحیت اضافی برای دادگاه کیفری یک خود با چالش‌هایی روبروست. (Haditabar, Valizadeh, 2020: 314) ثانیاً؛ تبدیل دادگاه بخش به دادسرای در معیت دادگاه کیفری یک با این توضیح که دادگاه بخش می‌بایست در نقش دادسرای در معیت دادگاه کیفری یک؛ تحقیقات مقدماتی را نسبت به بزه ورود به عنف انجام می‌داده و پس از ختم تحقیقات و در صورت صدور قرار جلب به دادرسی توسط قاضی دادگاه بخش و موافقت دادستان شهرستانی که دادگاه بخش در حوزه آن قرار دارد؛ کیفرخواست صادر و پرونده برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری یک ارسال می‌نموده تا در دادگاه کیفری یک به هر دو اتهام؛ توأمان رسیدگی گردد که به جهت عدم رعایت این اصل دادرسی؛ دادنامه فرجام‌خواسته نقض شده است.

پاسخ دیگر این است که با استناد به ماده ۳۳۷ قانون آیین دادرسی کیفری که مقرر داشته است در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ این قانون رییس دادگاه بخش به جانشینی از بازپرس و تحت نظارت و تعلیمات دادستان شهرستان مربوط انجام وظیفه می‌نماید؛ استدلال نمود که حکم مندرج در ماده مزبور عام است و تحقیقات مقدماتی در خصوص کلیه جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری چنانچه در حوزه قضایی بخش واقع گردند بر عهده رییس دادگاه بخش به جانشینی از بازپرس و تحت نظارت و تعلیمات دادستان شهرستان مربوط قرار دارد بنابراین همانطور که دادگاه بخش صلاحیت تحقیقات مقدماتی به جرم قتل عمدی را دارد همین صلاحیت را برای جرایمی که مستقیماً باید در دادگاه کیفری یک مطرح شوند مانند زنا به عنف را هم دارد و موجبی برای صدور قرار عدم صلاحیت به شایستگی دادگاه کیفری یک جهت رسیدگی مستقیم وجود ندارد.

مطابق با این استدلال کلیه جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری پس از تحقیقات مقدماتی در دادگاه بخش و صدور کیفرخواست توسط دادستان شهرستانی که دادگاه بخش در حوزه آن قرار دارد برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری یک ارسال می‌گردد لذا در فرض تعدد اتهام چنانچه شخص در حوزه قضایی بخش؛ هر جرمی که در صلاحیت دادگاه کیفری یک است و در حوزه قضایی شهرستان نیز جرمی که در صلاحیت دادگاه کیفری دو است را مرتکب گردد؛ تحقیقات مقدماتی در خصوص هر دو جرم در دادگاه بخش و توسط رییس دادگاه بخش به جانشینی از بازپرس و تحت نظارت و تعلیمات دادستان شهرستانی که دادگاه بخش در حوزه آن قرار دارد صورت می‌گیرد و از آنجا که وفق تبصره ۱ ماده ۳۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری «هرگاه شخص متهم به ارتکاب جرایم متعددی باشد که رسیدگی به بعضی از آنها در صلاحیت دادگاه کیفری یک و رسیدگی به بعضی دیگر در صلاحیت دادگاه کیفری دو.... است، به تمام جرایم او در دادگاه کیفری یک رسیدگی می‌شود.»

رئیس دادگاه بخش مکلف است؛ پس از ختم تحقیقات چنانچه اعتقاد به مجرم بودن متهم داشته باشد پرونده را با صدور قرار جلب به دادرسی نزد دادستان شهرستان مربوط ارسال کند و دادستان شهرستان نیز در صورت موافقت با قرار جلب به دادرسی؛ کیفرخواست صادر و پرونده را به دادگاه کیفری یک ارسال نماید. اداره کل حقوقی قوه قضاییه نیز قائل به این پاسخ بوده و طی نظریه مشورتی شماره ۷/۹۴/۱۰۹۴ مورخ ۱۳۹۴/۵/۴ بیان داشته: «با توجه به مواد ۲۲، ۸۹ و ۹۲ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، اصل کلی این است که انجام تحقیقات مقدماتی در خصوص کلیه جرائم می‌باید در دادسرا صورت پذیرد؛ مگر این که در قانون استثناء و به آن تصریح شده باشد. بنابراین در صورتی که متهم علاوه بر ارتکاب جرائمی که مستقیماً قابل طرح در دادگاه است، متهم به ارتکاب سایر جرائم نیز باشد، در این صورت با لحاظ ماده ۳۱۳ قانون یاد شده که به موجب آن، به اتهامات متعدد متهم می‌باید توأمان رسیدگی گردد، انجام تحقیقات مقدماتی نسبت به کلیه جرائم توسط دادسرا انجام پذیرد و لذا دادگاه بخش می‌باید به جانشینی بازپرس نسبت به انجام تحقیقات مقدماتی در خصوص جرائم لواط، آدم ربایی و ضرب و جرح عمدی، اقدام و در نهایت با صدور قرار نهایی، پرونده را نزد دادستان مرکز شهرستان ارسال نماید و بدیهی است که در صورت صدور کیفرخواست، پرونده جهت رسیدگی نسبت به همه جرائم وفق تبصره های ۲ و ۱ ماده ۳۱۴ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، در دادگاه صالح مطرح خواهد شد.»^۱

ممکن است ایراد گرفته شود که این پاسخ با ضرورت دادرسی مستقیم در جرایم منافی عفت تعارض دارد زیرا مواد ۱۰۲ و ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری تعقیب و تحقیق در جرایم منافی عفت را توسط بازپرس ممنوع اعلام کرده اند در حالی که نظریه اداره حقوقی قوه قضاییه در فرض تعدد اتهام؛ تحقیق در مورد جرم منافی عفت چنانچه در صلاحیت دادگاه کیفری یک باشد را توسط قاضی دادگاه بخش به جانشینی از بازپرس و تعقیب این جرم را توسط دادستان شهرستان مربوطه تجویز نموده است و صدور قرار جلب به دادرسی و صدور کیفرخواست را در جرم منافی عفت بلامانع اعلام کرده است ولی به نظر نگارندگان تبعیت از پاسخ اول یعنی تفکیک پرونده ها و صدور قرار عدم صلاحیت نسبت به جرم منافی عفت به شایستگی دادگاه کیفری یک برای رسیدگی مستقیم نه تنها با فلسفه ممنوعیت دادسرا از تعقیب و تحقیقات مقدماتی در جرایم منافی عفت که همانا بزه پوشی می‌باشد مغایرت دارد بلکه چه بسا ممکن است در بسیاری از موارد منجر به اشاعه فحشا و بزه دیدگی مضاعف قربانی جرم هم بشود و اطلاع دادرسی و سردرگمی در رسیدگی را نیز به دنبال بیاورد به عنوان مثال فردی که در حوزه قضایی بخش؛ بزه دیده جرم زنا به عنف و در حوزه قضایی شهرستان، بزه دیده جرم تهدید از جانب متهم قرار گرفته است نخست باید به دادگاه بخش که محل وقوع بزه جرم مهمتر است (زنا به عنف) مراجعه نماید و شکایت زنا به عنف و تهدید را مطرح کند. دادگاه بخش ابتدا باید به شکایت تهدید رسیدگی کند و در خصوص آن از بزه دیده و شهود تحقیق نماید و با اتمام این مرحله و صدور قرار نهایی؛ در خصوص زنا به عنف، قرار عدم صلاحیت به شایستگی دادگاه کیفری یک صادر نماید.

بزه دیده پس از پیمودن مسافت از دادگاه بخش به دادگاه کیفری یک که ممکن است مسافتی طولانی باشد باید دوباره ادله خود را این بار در دادگاه کیفری یک ارائه نماید و شهود خود را نیز حاضر کند بنابراین دو مرجع در عرض هم اقدام به تحقیقات می‌نمایند حتی اگر در همان آغاز نیز دادگاه بخش پرونده را تفکیک نموده و در مورد زنا به عنف قرار عدم صلاحیت صادر کند تفاوتی در نتیجه ایجاد نشده و بزه دیده ناگزیر است شکایت را هم زمان در دو مرجع پیگیری نماید. بعد از سردرگمی بزه دیده؛ نوبت به ضابطان می‌رسد که باید دستورهای مشابهی برای این دو مرجع اجرا کنند. در ادامه نیز دادگاه کیفری یک باید منتظر تعیین تکلیف پرونده طرح شده در دادگاه بخش باشد زیرا احتمال صدور آرای متعدد و گاه متعارض برای متهم واحد وجود دارد. در نتیجه شکایت بزه دیده ناگزیر به دو بخش یعنی جرم باکیفرخواست (تهدید) و جرم بدون کیفرخواست (زنا به عنف) تقسیم شده و در مورد قسمت دوم یعنی جرم زنا به عنف دادگاه بخش قرار عدم صلاحیت صادر می‌کند. این سیاست دوگانه موجب می‌شود که

۱. البته نظریه مشورتی در مورد حالتی صادر شده است که «اتهامات متعدد؛ همگی در حوزه قضایی بخش رخ داده اند لکن رسیدگی به بعضی از اتهامات در صلاحیت دادگاه بخش و رسیدگی به بعضی دیگر در صلاحیت دادگاه کیفری یک می‌باشد.» از آنجا که استدلال آمده در نظریه مزبور قابل تسری به موضوع بحث می‌باشد در اینجا ذکر گردید.

بزه دیده شکایت خود را همزمان در دو مرجع پیگیری نماید و متهم نیز به دو مرجع پاسخگو باشد که در عمل اطاله دادرسی و تحمیل هزینه‌های اقتصادی را دربردارد. افزون بر این؛ بروز اختلاف صلاحیت‌های بی مورد و مکرر بین مراجع قضایی و مشکلات ناشی از سیستم وحدت قاضی در مرحله تعقیب، تحقیق و دادرسی که اصل بی طرفی را به چالش می‌کشد؛ در مجموع موجبات دلسردی بزه دیده و عدم امید به محاکمه سریع و حتمی متهم را فراهم می‌آورد. همچنین موجب تشدید بزه دیدگی فرد نیز می‌گردد زیرا بزه دیده همزمان با شکایت خویش در مورد جرم تهدید که در دادگاه بخش صورت می‌گیرد؛ ناگزیر است که ولو غیرمکتوب به جریان واقعه زنای به عنف نیز بپردازد و بیش از آنکه به موضوع جرم تهدید پاسخ دهد؛ پیرامون رنجهای ناشی از بزه دیدگی جنسی سخن براند و اگر به وی اجازه سخن گفتن درباره زنای به عنف داده نشود یا اینکه اظهاراتش صورتجلسه نگردد، آزردہ خاطر شده و شبهه جانبداری از متهم و بی کفایتی مراجع قضایی در ذهن او شکل گرفته و احساس درماندگی و بزه دیدگی بیشتر بر وی غلبه می‌نماید.

وانگهی چنانچه موضوع زنای به عنف در دادگاه کیفری یک مورد تحقیق قرار بگیرد بزه دیده باید دوباره و این بار با تفصیل بیشتر مآوقع را برای قضات این دادگاه توضیح دهد که همین تکرار و بازگویی موجب تشدید بزه دیدگی فرد می‌شود مضافاً بازگویی مکرر موضوع در مراحل مختلف دادرسی و در مقابل افراد گوناگون؛ با منع اشاعه فحشا در تعارض بوده و برعکس ممکن است منجر به اشاعه فحشا شود در حالی که اگر دادگاه بخش به تمام محورهای شکایت یک جا و بدون تفکیک رسیدگی نماید؛ پرونده‌های کامل و منسجم نزد دادگاه کیفری یک ارسال می‌شود که تکلیف تمامی عناوین اتهامی مشخص است و دیگر ضرورت ندارد که بزه دیده دوباره از سر اجبار همه مآوقع را توضیح دهد و کافی است بگوید شکایتش به شرح اخذ شده در دادگاه بخش است. (Rostami, Ghorban Pur, ۲۰۲۰: ۱۴۱)

همه آنچه که پیرامون صلاحیت محلی دادگاه بخش در حالت تعدد اتهام در جایی که جرم مهمتر-که در صلاحیت دادگاه کیفری یک است-در حوزه بخش رخ داده است و جرم کم اهمیت تر-که در صلاحیت دادگاه کیفری دو است-در حوزه شهرستان رخ داده است؛ گفته شد در جایی هم که جرایم متعدد؛ همگی در حوزه بخش رخ داده‌اند لکن رسیدگی به بعضی از جرایم در صلاحیت دادگاه بخش و رسیدگی به بعضی دیگر در صلاحیت دادگاه کیفری یک می‌باشد؛ صدق می‌کند مانند جایی که شخص در حوزه قضایی بخش مرتکب دو جرم تهدید و قتل عمدی شود یا مرتکب دو جرم تهدید و زنای به عنف گردد. اما چنانچه جرایم متعددی که در حوزه قضایی بخش رخ داده اند همگی از جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری باشند؛ در خصوص نحوه اعمال صلاحیت دادگاه بخش چند حالت متصور است:

(حالت اول): همه جرایم می‌بایست به طور مستقیم در دادگاه کیفری یک طرح شوند مانند اینکه شخص در حوزه بخش مرتکب دو فقره جرم زنای به عنف یا مرتکب جرم لواط و زنای به عنف گردد که در این حالت دادگاه بخش صلاحیت هیچ اقدامی ندارد و مطابق با مواد ۱۰۲ و ۳۰۶ و بند الف ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری پرونده با صدور قرار عدم صلاحیت به دادگاه کیفری یک ارسال می‌گردد.

(حالت دوم): تعقیب و تحقیق در خصوص همه جرایم باید در دادگاه بخش صورت بگیرد مانند اینکه شخص در حوزه بخش مرتکب یک فقره قتل عمدی و یک فقره قطع عضو که دیه آن بیش از نصف دیه می‌باشد؛ (موضوع بندهای الف و پ ماده ۳۰۲) گردد که در این حالت مطابق با ماده ۳۳۷ قانون آیین دادرسی کیفری «... رئیس دادگاه بخش به جانشینی از بازپرس و تحت نظارت و تعلیمات دادستان شهرستان مربوط، انجام وظیفه می‌نماید...». دادگاه بخش در این حالت وظایف دادسرا را انجام می‌دهد و از مقررات مربوط به دادسرا تبعیت می‌نماید بنابراین پس از ختم تحقیقات توسط رئیس دادگاه بخش؛ قرار نهایی باید به موافقت دادستان شهرستان مربوط رسیده و در صورت صدور قرار جلب به دادرسی؛ کیفرخواست توسط دادستان صادر می‌گردد و پرونده به دادگاه کیفری یک جهت رسیدگی و محاکمه ارسال می‌گردد.

(حالت سوم): برخی از جرایم می‌بایست به طور مستقیم در دادگاه کیفری یک طرح شوند و تعقیب و تحقیق در خصوص برخی دیگر در صلاحیت دادگاه بخش می‌باشد مانند اینکه شخص در حوزه بخش مرتکب زنای به عنف و قتل عمدی گردد (موضوع بند

الف ماده ۳۰۲) که در این حالت دو نظر می‌توان ارائه داد. یک نظر این است که قاضی دادگاه بخش پرونده‌ها را از یکدیگر تفکیک کرده و پرونده مربوط به اتهامی که می‌بایست مستقیماً در دادگاه کیفری یک طرح شود مانند زنا یا به عنف را با صدور قرار عدم صلاحیت به دادگاه کیفری یک ارسال کند و در مورد اتهام دیگر مطابق با ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری به جانشینی از بازپرس تحت نظارت و تعلیمات دادستان شهرستانی که دادگاه بخش در حوزه آن قرار دارد؛ انجام وظیفه کند. در صورتی که پرونده منجر به صدور قرار جلب به دادرسی شود و دادستان شهرستان مربوط نیز با قرار صادره موافق باشد؛ پرونده با صدور کیفرخواست به دادگاه کیفری یک ارسال می‌گردد تا قضات دادگاه کیفری یک هر دو پرونده را با هم جمع کرده و اقدام به رسیدگی و صدور حکم مقتضی نمایند. نظر دیگر این است که تحقیقات مقدماتی در خصوص هر دو جرم مطابق با ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری در دادگاه بخش و توسط رییس دادگاه بخش به جانشینی از بازپرس و تحت نظارت و تعلیمات دادستان شهرستانی که دادگاه بخش در حوزه آن قرار دارد صورت می‌گیرد. رییس دادگاه بخش مکلف است؛ پس از ختم تحقیقات چنانچه اعتقاد به مجرم بودن متهم داشته باشد پرونده را با صدور قرار جلب به دادرسی نزد دادستان شهرستان مربوط ارسال کند و دادستان شهرستان نیز در صورت موافقت با قرار جلب به دادرسی؛ کیفرخواست صادر و پرونده را به دادگاه کیفری یک برای رسیدگی و صدور حکم ارسال نماید. به عقیده نگارندگان نظر دوم با همان استدلالی که قبلاً گفته شد صحیح‌تر به نظر می‌رسد.

چنانچه جرایم ارتكابی از حیث اهمیت برابر باشد یعنی دارای مجازات مساوی باشد در این صورت وفق قسمت اخیر ماده ۳۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری «... دادگاهی که مرتکب در حوزه آن دستگیر شود، به همه آنها رسیدگی می‌کند. در صورتی که متهم دستگیر نشده باشد، دادگاهی که ابتدا تعقیب در حوزه آن شروع شده است، صلاحیت رسیدگی به تمام جرایم را دارد.» به عنوان مثال اگر شخص؛ مرتکب دو فقره سرقت تعزیری گردد که محل ارتکاب یکی حوزه شهرستان و دیگری حوزه بخش باشد و متهم در حوزه شهرستان دستگیر شده باشد؛ دادگاه کیفری دو شهرستان صلاحیت رسیدگی به هر دو جرم را خواهد داشت. بدیهی است با عنایت به اصل تبعیت صلاحیت دادرسی از صلاحیت دادگاهی که در معیت آن انجام وظیفه می‌کند؛ تحقیقات مقدماتی نسبت به هر دو جرم در دادرسی عمومی و انقلاب شهرستان صورت می‌گیرد و پرونده پس از ختم تحقیقات و در صورت صدور کیفرخواست برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری دو شهرستان ارسال می‌گردد ولی چنانچه متهم در حوزه بخش دستگیر شده باشد؛ دادگاه بخش صلاحیت رسیدگی به هر دو جرم را خواهد داشت. بدیهی است از آنجا که دادگاه بخش فاقد دادرسی است؛ تحقیقات مقدماتی تا مرحله رسیدگی و صدور حکم و اجرای آن همگی در دادگاه بخش صورت می‌گیرد اما چنانچه جرایم ارتكابی همگی از جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری باشند چند حالت متصور است:

(حالت اول): همه جرایم می‌بایست به طور مستقیم در دادگاه کیفری یک طرح شوند مانند اینکه شخص؛ مرتکب دو فقره جرم زنا یا به عنف گردد که محل ارتکاب یکی حوزه شهرستان تهران و دیگری حوزه بخش مهردشت در استان اصفهان باشد که در این حالت:

- اگر مرتکب در حوزه شهرستان تهران دستگیر شده باشد؛ دادگاه کیفری یک تهران صلاحیت رسیدگی به هر دو جرم را دارد.
- اگر مرتکب در حوزه بخش مهردشت در استان اصفهان دستگیر شده باشد؛ نظر به اینکه وفق ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری «به جرایم منافی عفت به طور مستقیم در دادگاه صالح رسیدگی می‌شود» و دادگاه صالح برای رسیدگی به این جرایم؛ دادگاه کیفری یک است بنابراین دادگاه بخش مهردشت صلاحیت هیچ اقدامی ندارد و دادگاه کیفری یک شهرستان اصفهان - که دادگاه بخش مهردشت در حوزه آن قرار دارد - صلاحیت رسیدگی به هر دو جرم را خواهد داشت.

- اگر مرتکب در حوزه سومی مثلاً در حوزه بخش باغبهادران دستگیر شده باشد؛ وفق نظر صحیح تر باید متهم را به دادگاهی که زودتر تعقیب را آغاز کرده اعزام کند. (Tahmasebi, ۲۰۲۳: ۵۵) اگر اصفهان تعقیب را زودتر آغاز کرده باشد متهم به دادگاه کیفری یک شهرستان اصفهان اعزام می‌گردد و اگر تهران تعقیب را زودتر آغاز کرده باشد متهم به دادگاه کیفری یک شهرستان تهران اعزام می‌شود. اگر هیچیک از این حوزه‌ها تعقیب را آغاز نکرده باشند؛ مرجعی که متهم به آن اعزام گردیده است صلاحیت رسیدگی به تمام جرایم را دارد یعنی اگر دادگاه بخش باغبهادران متهم را به دادگاه کیفری یک شهرستان اصفهان اعزام نمود؛

دادگاه کیفری یک اصفهان صلاحیت رسیدگی به هر دو جرم را دارد و اگر متهم به دادگاه کیفری یک تهران اعزام شده باشد؛ دادگاه کیفری یک تهران صلاحیت رسیدگی به هر دو جرم را دارد.

(حالت دوم) تحقیقات مقدماتی در خصوص همه جرایم باید در دادسرا صورت بگیرد مانند اینکه شخص؛ مرتکب دو فقره جرم قتل عمدی گردد که محل ارتکاب یکی حوزه شهرستان تهران و دیگری حوزه بخش مهردشت در استان اصفهان باشد (موضوع بند الف ماده ۳۰۲) که در این حالت:

- اگر مرتکب در حوزه شهرستان تهران دستگیر شده باشد؛ تحقیقات مقدماتی در خصوص هر دو جرم در دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان تهران صورت می‌گیرد و بازپرس پس از ختم تحقیقات؛ قرار نهایی را صادر و پرونده به نظر دادستان مربوطه می‌رسد و در صورت صدور قرار جلب به دادرسی و موافقت دادستان با قرار صادره؛ کیفرخواست صادر و پرونده برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری یک شهرستان تهران ارسال می‌شود.

- اگر مرتکب در حوزه بخش مهردشت در استان اصفهان دستگیر شده باشد؛ تحقیقات مقدماتی در خصوص هر دو جرم در دادگاه بخش مهردشت صورت می‌گیرد و مستند به ماده ۳۳۷ قانون آیین دادرسی کیفری؛ رییس دادگاه بخش به جانشینی از بازپرس تحقیقات مقدماتی را انجام می‌دهد و پس از ختم تحقیقات؛ قرار نهایی را صادر و پرونده به نظر دادستان شهرستان نجف آباد (شهرستانی که دادگاه بخش در حوزه آن قرار دارد)؛ می‌رسد و در صورت صدور قرار جلب به دادرسی و موافقت دادستان با قرار صادره؛ کیفرخواست صادر و پرونده برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری یک شهرستان اصفهان ارسال می‌شود.

- اگر مرتکب در حوزه سومی مثلاً در حوزه بخش باغبهادران دستگیر شده باشد؛ وفق نظر صحیح تر باید متهم را به مرجعی که زودتر تعقیب را آغاز کرده اعزام کند. اگر اصفهان تعقیب را زودتر آغاز کرده باشد متهم به دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان اصفهان اعزام می‌شود تا بازپرس نسبت به هر دو جرم تحقیقات مقدماتی را انجام دهد که پس از ختم تحقیقات؛ قرار نهایی را صادر و پرونده به نظر دادستان مربوطه می‌رسد و در صورت صدور قرار جلب به دادرسی و موافقت دادستان با قرار صادره؛ کیفرخواست صادر و پرونده برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری یک شهرستان اصفهان ارسال می‌شود. اگر تهران تعقیب را زودتر آغاز کرده باشد متهم به دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان تهران اعزام می‌شود تا بازپرس نسبت به هر دو جرم تحقیقات مقدماتی را انجام دهد که پس از ختم تحقیقات؛ قرار نهایی را صادر و پرونده به نظر دادستان مربوطه می‌رسد و در صورت صدور قرار جلب به دادرسی و موافقت دادستان با قرار صادره؛ کیفرخواست صادر و پرونده برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری یک شهرستان تهران ارسال می‌شود. اگر هیچیک از این حوزه ها تعقیب را آغاز نکرده باشند؛

مرجعی که متهم به آن اعزام گردیده است صلاحیت رسیدگی به تمام جرایم را دارد یعنی اگر دادگاه بخش باغبهادران متهم را به دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان اصفهان اعزام نمود؛ تحقیقات مقدماتی نسبت به هر دو جرم در صلاحیت بازپرس دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان اصفهان می‌باشد که پس از صدور قرار جلب به دادرسی و صدور کیفرخواست؛ پرونده برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری یک شهرستان اصفهان ارسال می‌شود و اگر متهم به دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان تهران اعزام شده باشد؛ تحقیقات مقدماتی نسبت به هر دو جرم در صلاحیت بازپرس دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان تهران می‌باشد که پس از صدور قرار جلب به دادرسی و صدور کیفرخواست؛ پرونده برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری یک شهرستان تهران ارسال می‌شود.

۲.۱.۲. تعدد متهم

صلاحیت اضافی در حالت تعدد متهم زمانی اعمال می‌شود که جرم واحد باشد ولی متهمین متعدد مانند شرکت یا معاونت در جرم (Goldustjoybari, ۲۰۲۲: ۲۷۵) که در این صورت یک دادگاه باید به اتهام همه آنها رسیدگی نماید. صلاحیت این دادگاه نسبت به اعمال سایر متهمان؛ چنانچه در خارج از حوزه قضایی این دادگاه ارتکاب یافته باشد یک صلاحیت اضافی است. ماده ۳۱۱ قانون آیین دادرسی کیفری بیان می‌دارد: «شرکا و معاونان جرم در دادگاهی محاکمه می‌شوند که صلاحیت رسیدگی به اتهام متهم اصلی

را دارد مگر اینکه در قوانین خاص ترتیب دیگری مقرر شده باشد.» وفق این ماده مبنای صلاحیت اضافی؛ متهم اصلی می‌باشد. بنابراین چنانچه شخصی در حوزه قضایی شهرستان؛ طریق ارتکاب جرم سرقت را به دیگری بیاموزد و وی جرم سرقت را در حوزه قضایی بخش مرتکب شود؛ دادگاه بخش صلاحیت محلی برای رسیدگی به اتهام مباشر و معاون او را خواهد داشت با این که معاون آموختن جرم سرقت به مباشر را در حوزه قضایی بخش انجام نداده است. احتمال نقض بسیاری از اصول دادرسی منصفانه در این حالت از صلاحیت اضافی؛ نسبت به کسی که جرم را در حوزه قضایی بخش مرتکب نگردیده است؛ وجود دارد که علت آن همچون حالت قبل (تعدد اتهام) فقدان دادرسی در حوزه قضایی بخش می‌باشد البته در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری؛ نقض اصول دادرسی منصفانه منتفی است زیرا اگر:

- جرم ارتكابی در زمره جرایمی باشد که مستلزم تحقیقات مقدماتی در دادرست مانند جرم قتل عمدی؛ دادگاه بخش نقش دادرسی را داشته و فقط وظیفه تحقیقات مقدماتی را بر عهده دارد و صلاحیت رسیدگی و صدور حکم را ندارد بلکه رسیدگی و صدور حکم بر عهده دادگاه کیفری یک شهرستان مرکز استانی است که دادگاه بخش در حوزه آن قرار دارد.
- جرم ارتكابی در زمره جرایمی باشد که می‌بایست به طور مستقیم در دادگاه کیفری یک طرح شود مانند زنای به عنف؛ دادگاه بخش صلاحیت هیچ اقدامی ندارد و باید قرار عدم صلاحیت به شایستگی دادگاه کیفری یک شهرستان مرکز استانی که در حوزه آن قرار دارد؛ صادر نماید.

همان طور که قبلاً گفته شد؛ صلاحیت اضافی نمی‌تواند ناقض صلاحیت ذاتی باشد بنابراین چنانچه دادگاه بخش صلاحیت ذاتی برای رسیدگی به اتهام یکی از مداخله‌کنندگان در جرم را نداشته باشد؛ تعدد متهم موجب صلاحیت اضافی برای دادگاه بخش نمی‌گردد ولو اینکه مرتکب اصلی در دادگاه بخش عمل مجرمانه را انجام داده باشد به عنوان مثال چنانچه شخصی در حوزه قضایی شهرستان نحوه ارتکاب جرم کلاهبرداری را به بخشدار بیاموزد و بخشدار در حوزه قضایی بخش مرتکب جرم کلاهبرداری گردد؛ هرچند بخشدار که متهم اصلی است در حوزه قضایی بخش مرتکب جرم گردیده است ولی از آنجا که وفق ماده ۳۰۸ قانون آیین دادرسی کیفری رسیدگی به اتهامات بخشداران حسب مورد در صلاحیت دادگاه های کیفری مرکز استان محل وقوع جرم است بنابراین دادگاه بخش صلاحیت ذاتی برای رسیدگی به جرم بخشدار و معاون وی را نخواهد داشت و به جرم آنان نه در حوزه قضایی بخش بلکه در دادگاه کیفری دو شهرستان مرکز استان محل وقوع جرم رسیدگی می‌گردد. (تبصره ماده ۳۱۱ قانون آیین دادرسی کیفری)

۲.۲.۲. احاله

احاله که در لغت به معنای حواله دادن و محول کردن است، در اصطلاح حقوقی یعنی اینکه رسیدگی به جرمی به خاطر مصالح خاصی از مرجعی که دارای صلاحیت محلی است به مرجع دیگری که هم عرض آن است محول گردد. (Zeraat, 2015: 155) نتیجه اینکه در احاله مرجعی که رسیدگی به آن واگذار می‌شود باید به جرمی رسیدگی کند که از لحاظ محلی در صلاحیتش قرار ندارد. دادگاه بخش نیز به عنوان یک مرجع کیفری ممکن است مورد احاله قرار بگیرد. انجام احاله در امور کیفری مستلزم طی تشریفات خاص و وجود جهات قانونی خاص می‌باشد که به بررسی آنها در حوزه قضایی بخش می‌پردازیم.

۲.۲.۱. نحوه اجرای احاله

نحوه درخواست احاله و موافقت با آن به سه صورت می‌باشد.

۲.۲.۱.۱. احاله پرونده از حوزه ای به حوزه دیگر یک استان

وفق ماده ۴۱۸ قانون آیین دادرسی کیفری «در هر مرحله از رسیدگی کیفری، احاله پرونده از یک حوزه قضایی به حوزه قضایی دیگر یک استان، حسب مورد، به درخواست دادستان یا رییس حوزه قضایی مبدأ و موافقت شعبه اول دادگاه تجدیدنظر استان... صورت می‌گیرد.»

درج عبارت «در هر مرحله از رسیدگی کیفری» نشان می‌دهد که احاله در هریک از مراحل دادرسی اعم از مرحله تعقیب و تحقیق یا مرحله رسیدگی و صدور حکم ممکن است صورت بگیرد بنابراین اگر پرونده در دادسرا مطرح باشد برای تعقیب و تحقیق باید به دادسرای دیگر احاله شود و اگر پرونده در دادگاه مطرح باشد برای رسیدگی و صدور حکم باید به دادگاه دیگر احاله گردد. در حوزه قضایی بخش که دادسرا تشکیل نمی‌شود؛ باید بین جرایمی که در صلاحیت دادگاه کیفری دو قرار دارد با جرایمی که در صلاحیت دادگاه کیفری یک است؛ قائل به تفکیک شد.

در مورد جرایمی که در صلاحیت دادگاه کیفری دو است؛ احاله در هریک از مراحل دادرسی؛ به درخواست رییس حوزه قضایی بخش صورت می‌گیرد و دادستان دخالتی در این حوزه ندارد اما با این وجود فرایند احاله بین مرحله تعقیب و تحقیق با مرحله رسیدگی و صدور حکم متفاوت است:

الف) مرحله تعقیب و تحقیق: دادگاه بخش در این مرحله نقش دادسرا را دارد بنابراین چنانچه موضوع احاله پرونده از حوزه قضایی بخش در یک استان به حوزه قضایی دیگری در همین استان مطرح شود؛ پرونده باید از دادگاه بخش به دادسرای عمومی و انقلاب احاله شود زیرا در مرحله تعقیب و تحقیق دادگاه بخش هم عرض دادسرای عمومی و انقلاب است. (Shahcheragh, ۲۰۱۶: ۶۳)

ب) مرحله رسیدگی و صدور حکم: دادگاه بخش در این مرحله نقش محکمه را به خود می‌گیرد بنابراین چنانچه موضوع احاله پرونده از حوزه قضایی بخش در یک استان به حوزه قضایی دیگری در همین استان مطرح شود؛ پرونده باید از دادگاه بخش به دادگاه کیفری دو احاله شود زیرا در این مرحله دادگاه بخش وفق ماده ۲۹۹ قانون آیین دادرسی کیفری هم عرض دادگاه کیفری دو می‌باشد. اما نکته مهمی که وجود دارد این است که رسیدگی در دادگاه های کیفری جزء در موارد استثنائی با کیفرخواست صورت می‌گیرد و دادگاه های کیفری در محدوده اتهامات مندرج در کیفرخواست مجاز به رسیدگی و صدور حکم می‌باشند در حالی که در اینجا پرونده بدون کیفرخواست از دادگاه بخش به دادگاه کیفری دو احاله شده است بنابراین سؤالی که مطرح می‌شود این است که دادگاه کیفری دو پس از وصول پرونده از دادگاه بخش با چه تکلیفی روبروست؟

قانون‌گذار در این خصوص ساکت است لذا چند پاسخ می‌توان ارائه داد. یک پاسخ این است که پس از وصول پرونده به دادگاه کیفری دو؛ این دادگاه؛ پرونده را به دادسرای مربوطه ارسال نماید تا دادسرا بدون توجه به اقدامات تحقیقی که در دادگاه بخش صورت گرفته است؛ مجدداً تحقیقات مقدماتی را انجام داده و پس از ختم تحقیقات؛ قرار نهایی را صادر و پرونده به نظر دادستان برسد و در صورت صدور قرار جلب به دادرسی و موافقت دادستان با قرار جلب به دادرسی؛ دادستان کیفرخواست را صادر و پرونده برای رسیدگی و صدور حکم به دادگاه کیفری دو اعاده شود که این نمی‌تواند پاسخ مناسبی باشد زیرا اگر قرار بر این بود که در نهایت پرونده به دادسرا فرستاده شود؛ پس چه لزومی داشت ابتدا پرونده از دادگاه بخش به دادگاه کیفری دو ارسال شود و سپس پرونده از دادگاه کیفری دو به دادسرای مربوطه ارسال گردد بلکه از همان ابتدا دادگاه بخش پرونده را به دادسرا ارسال می‌کرد این در حالی است که در احاله؛ پرونده می‌بایست از یک مرجع به مرجع دیگری که هم عرض آن است احاله گردد و دادگاه بخش در مرحله رسیدگی و صدور حکم هم عرض دادگاه کیفری دو است بنابراین نمی‌تواند پرونده را به دادسرا که مرجعی غیر هم عرض است احاله کند. مضافاً اینکه در نتیجه این پاسخ؛ نخست: در مورد اتهامات انتسابی به متهم؛ دو مرتبه تعقیب و تحقیقات مقدماتی صورت می‌گیرد؛ یک مرتبه دادگاه بخش قبل از احاله اقدامات مربوط به تعقیب و تحقیقات را انجام داده و یکبار هم بعد از احاله دادسرا همان اقدامات را انجام می‌دهد که اقدامی عبث بوده و موجبات اطاله دادرسی را فراهم می‌آورد و از وجاهت قانونی برخوردار نمی‌باشد. دوم: اقداماتی که دادگاه بخش قبل از احاله و در مرحله تعقیب و تحقیق انجام داده است؛ بی اعتبار تلقی می‌گردد این در حالی است که مسلم است؛ دادگاه بخش در مرحله تعقیب و تحقیق صلاحیت محلی را داشته است و پس از اخذ آخرین دفاع و در مرحله رسیدگی و صدور حکم بنا به مصالحی پرونده به حوزه قضایی دیگری احاله شده است (و نه اینکه از دادگاه بخش با احاله سلب صلاحیت شده باشد) لذا احاله پرونده باعث نمی‌شود اقداماتی که دادگاه بخش قبل از احاله در مقام دادسرا انجام داده است بی اعتبار تلقی گردد.

بنابراین پاسخ درست این است که دادگاه کیفری دو پس از احاله ی پرونده؛ رسیدگی خویش را بر اساس اقداماتی که دادگاه بخش قبل از احاله در مقام دادرسی انجام داده است ادامه دهد. به عبارت دیگر رسیدگی دادگاه کیفری دو در امتداد و ادامه رسیدگی دادگاه بخش است. به همین دلیل ضرورتی به صدور کیفرخواست نیست تا گفته شود که دادگاه کیفری دو بدون صدور کیفرخواست نمی تواند رسیدگی را ادامه دهد اما سؤالی که در اینجا مطرح می شود این است که اگر دادگاه کیفری دو؛ تحقیقات صورت گرفته از جانب دادگاه بخش را ناقص بداند یا اینکه عنوان اتهامی که دادگاه بخش در مورد آن از متهم آخرین دفاع اخذ کرده است را منطبق بر عمل منتسب به متهم نداند آیا می تواند پرونده را برای تکمیل تحقیقات یا اخذ آخرین دفاع از متهم نسبت به عنوان اتهامی جدید به دادگاه بخش اعاده نماید؟

در پاسخ باید گفت که ارسال مجدد پرونده به دادگاه بخش با فلسفه تأسیس نهاد احاله (که وجود برخی مصالح است) در تعارض است؛ لذا چنین امکانی برای دادگاه کیفری دو وجود ندارد زیرا اگر پس از احاله ی پرونده؛ امکان مجدد ارسال آن به دادگاه بخش وجود داشته باشد؛ یعنی این که از همان ابتدا نیز ضرورتی به احاله پرونده نبوده است؛ به عبارت دیگر در احاله؛ حوزه قضایی که صلاحیت محلی برای رسیدگی به جرمی را دارد (در اینجا حوزه قضایی بخش) به خاطر وجود مصالحی؛ مصلحت نمی بیند که به جرم رسیدگی کند و با احاله پرونده؛ رسیدگی را به حوزه قضایی دیگری واگذار می کند. حال اگر حوزه قضایی مقصد مجدداً بتواند پرونده را مثلاً برای تکمیل تحقیقات به حوزه قضایی مبدأ ارسال کند؛ پس تکلیف آن مصالحی که در ابتدا احاله پرونده را ایجاب نموده بود چه می شود؟! مضافاً اینکه قانون گذار در ماده ۳۴۱ قانون آیین دادرسی کیفری به دادگاه اجازه داده است؛ در صورتی که تحقیقات را ناقص بداند یا موارد جدیدی پس از پایان تحقیقات کشف شود که مستلزم انجام تحقیق باشد؛ خود اقدام به تکمیل تحقیقات نماید. همچنین وفق ماده ۲۸۰ قانون آیین دادرسی کیفری دادگاه می تواند عنوان مجرمانه ای را که خود بر آن قابل انطباق می داند تعیین و به متهم تفهیم نموده و آن را مورد حکم قرار دهد.

در مورد جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری که در صلاحیت دادگاه کیفری یک است؛ از آنجا که احاله پرونده استثنائی بر اصل صلاحیت محلی است و نه صلاحیت ذاتی بنابراین نسبت به آن دسته از جرایمی که مستقیماً در صلاحیت دادگاه کیفری یک است مانند زنای به عنف؛ بحث احاله از دادگاه بخش منتفی است زیرا دادگاه بخش صلاحیت ذاتی برای هیچ اقدامی ندارد و اگر هم موضوع احاله پرونده مطرح شود؛ دادگاه کیفری یک است که می بایست قرار احاله صادر کند ولی صلاحیت ذاتی دادگاه بخش نسبت به سایر جرایمی که در صلاحیت دادگاه کیفری یک است مانند قتل عمد؛ منحصر به اقدامات تحقیقی بوده و اقدامات مربوط به مرحله رسیدگی و صدور حکم در صلاحیت ذاتی دادگاه کیفری یک قرار داده شده است. دادگاه بخش در مورد این جرایم طبق ماده ۳۳۷ قانون آیین دادرسی کیفری به جانشینی از بازپرس وظیفه انجام تحقیقات مقدماتی را بر عهده دارد بنابراین با توجه به اینکه تحت نظارت و تعلیمات دادستان شهرستان مربوطه انجام وظیفه می کند استدعای احاله در صلاحیت این دادستان خواهد بود. (Faghihi, Haditabar, ۲۰۲۳: ۲۷۷)

۲.۱.۲. احاله پرونده از حوزه یک استان به استان دیگر

وفق ماده ۴۱۸ قانون آیین دادرسی کیفری «در هر مرحله از رسیدگی کیفری، احاله پرونده از... حوزه قضایی یک استان به استان دیگر به تقاضای همان اشخاص و موافقت دیوان عالی کشور صورت می گیرد.» بنابراین همه آنچه که در قسمت قبل گفته شد در اینجا نیز صدق می کند با این تفاوت که احاله می بایست مورد موافقت دیوان عالی کشور برسد.

۲.۲.۱. احاله پرونده در سایر موارد

وفق ماده ۴۲۰ قانون آیین دادرسی کیفری «... به منظور حفظ نظم و امنیت عمومی، بنا به پیشنهاد رییس قوه قضاییه یا دادستان کل کشور و تجویز دیوان عالی کشور، رسیدگی به حوزه قضایی دیگر احاله می شود» مطابق با این ماده رییس قوه قضاییه یا دادستان کل کشور پیشنهاد نموده و دیوان عالی کشور آن را تجویز می کند. در این حالت مشخص نشده که پرونده از کدام حوزه به

کدام حوزه احاله می‌شود بلکه بصورت کلی «حوزه قضایی دیگر» را بیان کرده است، اطلاق این عبارت شامل احاله پرونده از حوزه بخش به حوزه دیگری در داخل یک استان یا دو استان هم می‌شود اما در هر حال نباید ناقض صلاحیت ذاتی باشد. (Zeraat, ۲۰۱۵: ۱۵۸) عبارت «حفظ نظم و امنیت عمومی» در این ماده یکی از موارد احاله می‌باشد که در قسمت مربوطه توضیح داده می‌شود.

۲.۲.۲. موارد احاله

موارد احاله در مواد ۴۱۹ و ۴۲۰ قانون آیین دادرسی کیفری پیش بینی گردیده اند که به بررسی آنها در حوزه قضایی بخش می‌پردازیم.

۲.۲.۲.۱. اقامت متهم یا بیشتر متهمین در حوزه دیگر

ماده ۴۱۹ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: «احاله در موارد زیر صورت می‌گیرد: الف- متهم یا بیشتر متهمان در حوزه دادگاه دیگری اقامت داشته باشند...». فلسفه تجویز احاله در این مورد، آن است که رسیدگی به جرم آسان تر بوده و امکان احضار و جلب متهمان و تحقیقات از آنان فراهم تر است (Zeraat, 2015: 156) به عنوان مثال تعدادی از اشخاصی که در شهرستان زاهدان اقامت دارند به حوزه بخش مهردشت در استان اصفهان آمده و در این حوزه با همکاری یکدیگر مرتکب سرقت شوند. در اینجا هر چند محل وقوع بزه حوزه بخش مهردشت است و دادگاه بخش مهردشت صلاحیت محلی برای رسیدگی به جرم این اشخاص را دارد ولی به دلیل اینکه متهمان در حوزه بخش زاهدان اقامت دارند؛ امکان احاله پرونده از دادگاه بخش مهردشت به دادگستری زاهدان وجود دارد.^۱ اما وفق تبصره ماده ۴۱۹ قانون مزبور «احاله پرونده نباید به کیفیتی باشد که موجب عسر و حرج شاکی و یا مدعی خصوصی شود». بنابراین با توجه به بعد مسافت بسیار زیاد بین حوزه بخش مهردشت در استان اصفهان و حوزه قضایی شهرستان زاهدان در استان سیستان و بلوچستان و لزوم حضور مالباختگان که علی‌الاصول ساکن بخش مهردشت هستند؛ برای طرح شکایت و پیگیری پرونده در دادگستری زاهدان قطعاً موجبات عسر و حرج آنها را فراهم می‌آورد و امکان اینکه دیوان عالی کشور با احاله پرونده از حوزه بخش مهردشت به حوزه قضایی شهرستان زاهدان موافقت نماید؛ کم است.

۲.۲.۲.۲. رسیدگی آسان تر در دادگاه غیر صالح به لحاظ نزدیک بودن به محل وقوع جرم

ماده ۴۱۹ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: «احاله در موارد زیر صورت می‌گیرد: ب- محل وقوع جرم از دادگاه صالح دور باشد، به نحوی که دادگاه دیگر به علت نزدیک بودن به محل وقوع آن، آسان تر بتواند به موضوع رسیدگی کند.» وفق این بند صرف اینکه دادگاه غیر صالح به وقوع جرم نزدیک تر است؛ موجب تجویز احاله نمی‌گردد بلکه می‌بایست محرز شود که دادگاه غیر صالح در مقایسه با دادگاه صالح؛ به علت نزدیک بودن به محل وقوع جرم؛ آسان تر می‌تواند به پرونده رسیدگی کند. مضافاً اینکه رعایت تبصره ماده ۴۱۹ قانون آیین دادرسی کیفری مبنی بر اینکه «احاله پرونده نباید به کیفیتی باشد که موجب عسر و حرج شاکی و یا مدعی خصوصی شود.» نیز در اینجا ضروری است. بنابراین آنچه احاله را تجویز می‌نماید این است که نخست: رسیدگی به پرونده در دادگاه غیر صالح به جهت اینکه به محل وقوع جرم نزدیک تر است؛ آسانتر از دادگاه صالح صورت بگیرد و تفاوتی نمی‌کند که مرجع غیر صالح که در نتیجه احاله می‌بایست به جرم رسیدگی کند؛ در حوزه بخش واقع شده باشد یا در حوزه شهرستان بلکه آنچه مهم است اینکه هر دو مرجع صلاحیت ذاتی برای رسیدگی به جرم را داشته باشند یا به عبارت دیگر هم

۱. دادگاه بخش در مرحله تعقیب و تحقیق هم عرض دادرسی عمومی و انقلاب و در مرحله رسیدگی و صدور حکم هم عرض دادگاه کیفری دو می‌باشد بنابراین در مثال مزبور اگر احاله در مرحله تعقیب و تحقیق صورت گیرد باید پرونده به دادرسی عمومی و انقلاب شهرستان زاهدان ارسال گردد و اگر احاله در مرحله رسیدگی و صدور حکم صورت گیرد باید پرونده به دادگاه کیفری دو شهرستان زاهدان ارسال شود.

عرض باشند و می‌دانیم که دادگاه بخش با دادگاه کیفری دو شهرستان هم عرض می‌باشد. دوم: احاله پرونده نباید موجب عسر و حرج شاکی یا مدعی خصوصی گردد.

۲.۲.۳. حفظ نظم و امنیت عمومی

مطابق با ماده ۴۲۰ قانون آیین دادرسی کیفری؛ در مواردی که رسیدگی به جرم در حوزه قضایی صالح، موجب برهم زدن نظم و امنیت شود با پیشنهاد رییس قوه قضاییه یا دادستان کل کشور و تجویز دیوان عالی کشور، رسیدگی از حوزه قضایی صالح به حوزه قضایی دیگر احاله می‌شود. قانون‌گذار در این ماده مشخص نکرده است که منظور از «حوزه قضایی دیگر» چیست. آیا «حوزه قضایی دیگر» می‌تواند حوزه قضایی استان دیگری باشد؟ چنانچه دادگاه صالح؛ دادگاه بخش باشد؛ آیا «حوزه قضایی دیگر» می‌تواند حوزه قضایی شهرستان باشد؟ آیا «حوزه قضایی دیگر» می‌تواند از حیث صلاحیت ذاتی متفاوت از حوزه قضایی صالح باشد؟ با توجه به اطلاق این عبارت به نظر می‌رسد که مانعی برای ارسال پرونده از حوزه قضایی صالح به حوزه قضایی استان دیگری وجود ندارد مثلاً در صورت احراز شرایط مندرج در ماده ۴۲۰ قانون آیین دادرسی کیفری حوزه قضایی شهرستان اصفهان اقدام به ارسال پرونده به حوزه قضایی شهرستان تهران نماید. همچنین مانعی برای ارسال پرونده از حوزه قضایی بخش به حوزه قضایی شهرستان وجود ندارد.

نتیجه‌گیری

از مهم‌ترین اهداف وضع قانون آیین دادرسی کیفری در کلیه کشورها تسریع در رسیدگی و در عین حال رعایت حقوق دفاعی متهم است. دستیابی به این اهداف، منوط به وجود یک قانون آیین دادرسی کیفری بسیط است که برای هر مسئله به صراحت ماده‌ای را در خود گنجانده باشد تا بدین طریق از اطاله دادرسی یا تضییع حقوق متهم به واسطه اجمال یا سکوت قانون پرهیز شود این در حالی است که قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در ارتباط با دادگاه بخش فاقد چنین ظرفیتی است. قانون‌گذار در خصوص تشکیلات دادگاه بخش، نحوه اعمال صلاحیت در فروض متعدد، نحوه رسیدگی و... یا سکوت نموده یا به صورت گذرا عبور کرده است که نقض اصول و مقررات عدالت کیفری را در پی دارد. با بررسی مواد قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ به این نتیجه می‌رسیم که فقط هشت ماده به دادگاه بخش اختصاص یافته است (مواد ۲۴، ۲۷، ۱۱۹، ۲۳۵، ۲۹۹، ۳۳۶، ۳۳۷ و ۴۸۴) و از بین هشت ماده فقط سه ماده (مواد ۲۹۹، ۳۳۶ و ۳۳۷) در مورد صلاحیت دادگاه بخش می‌باشد این در حالی است که دادگاه بخش جامع صلاحیت‌های متعددی است که در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مقرر شده است در ارتباط با آنها وضع نگردیده است. در نوشتار حاضر از میان خلأهای تقنینی که دادگاه بخش به آن دچار است؛ اصل صلاحیت محلی و استثنائات وارده بر آن که شامل صلاحیت اضافی و احاله می‌شود؛ انتخاب گردید و با طرح مسائلی که قضات دادگاه بخش در حین رسیدگی به پرونده‌ها معمولاً با آن مواجه هستند؛ معلوم شد که قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در ارتباط با این مسائل مبتلا به فاقد مقرر است که نتیجه آن عدم تبعیت قضات از رویه واحد می‌باشد که در نهایت اطاله دادرسی و تضییع حقوق متهم را در بردارد از جمله در حالت تعدد اتهام؛ زمانی که دادگاه بخش صلاحیت رسیدگی به کلیه اتهامات را دارد لکن جرم مهم‌تر از جرایم ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری باشد که در اینجا برخی قضات بین جرایمی که مستقیماً در صلاحیت دادگاه کیفری یک است و سایر جرایم قائل به تفکیک شده و در مورد جرایم دسته اول از همان ابتدا قرار عدم صلاحیت به شایستگی دادگاه کیفری یک صادر می‌کنند و در خصوص سایر جرایم در نقش دادرسی در معیت دادگاه کیفری یک عمل کرده و نسبت به همه اتهامات تحقیقات مقدماتی را انجام می‌دهند لکن دسته دیگری از قضات قائل به این تفکیک نبوده و جرم چه مستقیماً در صلاحیت دادگاه کیفری یک باشد چه نباشد تحقیقات مقدماتی را انجام می‌دهند. هرچند رویه این قضات ممکن است با ایراد ضرورت دادرسی مستقیم در جرایم منافی عفت مواجه شود لکن با استدلال به عمل آمده در متن؛ ثابت گردید که اتفاقاً اقدام این قضات با فلسفه بزه پوشی هماهنگ تر است. همین اختلاف رویه در جایی هم که جرایم متعدد ارتكابی در حوزه بخش؛ همگی از جرایم موضوع ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی

کیفری باشند لکن برخی از آنها در صلاحیت مستقیم دادگاه کیفری یک است صدق می‌کند. اختلاف در رویه قضات امری نکوهیده نیست زیرا وفق اصل ۱۶۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قضات نمی‌توانند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزند اما آنچه نکوهیده است خلأهای تقنینی است که در آیین دادرسی کیفری ایران وجود داشته و منجر به تشتت آرای قضات شده است. به هر روی نگارندگان با توسل به عمومات قانون آیین دادرسی کیفری و با استفاده از ابزارهای تفسیر قانون کوشش نموده که خلأهای تقنینی آیین دادرسی کیفری ایران را در ارتباط با صلاحیت محلی دادگاه بخش بررسی کرده و راهکارهای عملی برای برون رفت از چالش‌های ناشی از خلأهای قانونی موجود را به رشته تحریر در آورند ولی با توجه به رسالتی که قانون آیین دادرسی کیفری بر دوش دارد مجدداً تأکید می‌گردد که اجمال یا سکوت برازنده آن نیست.

پیشنهادهات

در ارتباط با دادگاه بخش پیشنهاد می‌گردد که قانون مجزایی تحت عنوان «قانون آیین دادرسی کیفری دادگاه بخش» به تصویب رسیده و طی سه بخش جداگانه؛ «تشکیلات دادگاه بخش»، «صلاحیت دادگاه بخش» و «نحوه رسیدگی در دادگاه بخش» تشریح گردد و ذیل بخش «صلاحیت دادگاه بخش» راهکارهای عملی که در این نوشتار ارائه گردید در مواد قانونی پیش‌بینی شود یا لاقول باب جداگانه‌ای با همان سه بخش به قانون آیین دادرسی کیفری موجود اختصاص یابد.

References:

- Akhondi, M. (2015), Criminal Procedure, V. 2, Fourteenth edition, Tehran: Doorandishan.[In Persian]
 Ashouri, M. (2021), Criminal Procedure, V. 2, Fourteenth edition, Tehran: Samt.[In Persian]
 Asadi, F. (2023), "Examining the additional jurisdiction of the code criminal procedure 1392", Journal of Contemporary Research in Science and Research, V. 5, No. 46, PP. 124-135[In Persian]
 Bari, M. (2021), Academic Criminal Procedure, Second edition, Tehran: Ava book.[In Persian]
 Bahiraee, A. and Elham, G. (2020), "Non-indictable offence in Iran and English law", Comparative law Quarterly, V. 4, No. 2, PP. 9-22, Doi: 10.22080/lps.2021.20294.1207[In Persian]
 Khaleghi, A. (2022), Criminal Procedure, V. 2, Forty-fifth edition, Tehran: The SD Institute of law Research and Study.[In Persian]
 Rostami, H. and Ghorbanpur, N. (2020), "Summary Proceeding on Sexual Offenses Challenges and Solutions", Journal of Criminal Law and Criminology, No. 15, PP. 135-161, Doi: 10.22034/JCLC.2021.125302[In Persian]
 Zeraat, A. (2015), Criminal Procedure, V. 3, First edition, Tehran: Mizan Publications.[In Persian]
 Sohrab Zadeh, A. (2020), "Accused Rights in District Court, from Prosecution to Execution of Sentences", The journal of Contemporary Legal Thought, V. 1, No. 2, PP. 45-53[In Persian]
 Shahcheragh, S. (2016), "Improper Inventive; Referral Appointment", The Journal of Review of Jurisprudence (Criminal Law), V. 1, No. 1, PP. 59-80[In Persian]
 Tahmasebi, J. (2023), The Criminal Procedure, V. 3, Third edition, Tehran: Mizan Publications.[In Persian]
 Faghihi, S. and Haditabar, E (2023), "Critical Analysis of The rules of Referral of Proceedings in Iran's Criminal System; from Expressing The Challenges to a New Reading to Solve The problem", The Journal of Law Research, V. 22, No. 54, PP. 261-283, Doi: 10.48300/JLR.2022.328638.1955[In Persian]
 Ghorbanian, A. and Mazidi sharif abadi, A. and Mansouri, S. (2020), "A Comparative Study of the deviation from Jurisdictions in the criminal systems of Iran and France", The journal of Private and Criminal Law Research, No. 44, PP. 116-140[In Persian]
 Goldustjoybari, R. (2022), Criminal Procedure, Seventeen edition, Tehran: Jangal Publications.[In Persian]

- Mohammadi ghooohaki, M. and Baqizadeh, M. and Barati, M. (2023), "Obstacles to a Fair Trial in the District Court(Preliminary Investigation Phase)", Journal of Comparative Criminal Jurisprudence, V. 3, No. 2, PP. 143-157, Doi: 10.22034/jccj.2023.384236.1187[In Persian]
- Mosadegh, M. (2023), Criminal Procedure, Ninth edition: Tehran: Jangal Publications.[In Persian]
- Nahreini, F. (2021), Civil Procedure, V. 1, Third edition, Tehran: Ganjedanesh Publication.[In Persian]
- Haditabar, E. and Valizadeh, I. (2020), "Challenges Facing the Additional Jurisdiction of the Criminal Court one", Journal of Criminal Doctrines, V. 17, No. 19, PP. 305-338, Doi: 10.30513/cld.2020.1187.1193[In Persian]
- Yahyazade, R. (2018), Relative and local jurisdiction in the legal system of Iran and the United Kingdom, Degree of Master of Private Law, Allameh Tabataba'i University Faculty of Law and Political Science, Tehran.[In Persian]

استناد به این مقاله:

اطهری، مهرداد و عباس، زراعت (۱۴۰۴)، «بررسی خلایای قضایی دادگاه بخش از حیث صلاحیت محلی»، پژوهشنامه حقوق کیفری، دوره ۱۶، پیاپی ۳۱، صص ۲۱-۳۷
DOI: 10.22124/jol.2024.28194.2501

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

